

УДК 347.72

Ю.Ю. Акіменко

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОДНІЄЇ ОСОБИ

На сьогодні господарські товариства є найбільш популярною формою організації підприємницької діяльності як за кордоном, так і в Україні. Законодавство ж України про господарські товариства останнім часом суттєво еволюціонувало та зазнало позитивних змін. Розвиток ринкових відносин супроводжувався пристосуванням старих організаційно-правових форм господарювання (повних і командитних товариств) до ринку і пошуком нових форм, більш адекватних ринковим відносинам акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, можливість створення яких в останні десятиліття пов'язується не лише з угодою кількох осіб – засновників товариства, а й з волевиявленням однієї особи як єдиного засновника та учасника товариства. Це так звані “товариства однієї особи” (“one man company” – у США, “la societe unipersonnelle” – у Франції, “Einmanngesellschaft” – у Німеччині) [1].

Цивільний кодекс України (далі – ЦК), який набрав чинності 1 січня 2004 р., передбачив, що господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може створити одна особа, яка стає його єдиним учасником. Це новела для українського законодавства, оскільки вперше визнано право за фізичною чи юридичною особою створювати господарське товариство. Запровадження господарського товариства з одним учасником зумовлює виникнення ряду запитань, адже на сьогодні правове положення такого товариства визначається загальними нормами, що регулюють діяльність господарських товариств і не містять регламентації особливостей, зумовлених існуванням одного учасника.

Товариства однієї особи є залежними від єдиного засновника і учасника, у зв'язку з чим актуалізується проблема відносин між ними, включаючи і відповідальність єдиного учасника за спричинені з його вини збитки товариству, неплатоспроможність або банкрутство останнього. Способи вирішення цього питання давно відомі (покладення субсидіарної, а в окремих випадках – солідарної відповідальності на єдиного учасника товариства), що закріплено законодавством різних країн і значного мірою враховується в ст. 126 Господарського кодексу України.

Товариство однієї особи заслуговує на визнання вітчизняним законодавцем, оскільки конструкція такого товариства універсальна (може застосовуватися в будь-якому секторі економіки – державному, комунальному, колективно-приватному) та досить повно враховує інтереси і самого засновника (він не втрачає контролю над товариством, передавши йому своє майно як вклад), і кредиторів, які можуть розраховувати на власне майно товариства, за рахунок якого задовольнятимуться їхні обґрунтовані вимоги, і держави, що заінтересована в ефективній

діяльності суб'єктів господарювання і дотримання ними господарського порядку, одним із елементів якого є сплата боргів кредиторам.

Звичайно, визнання товариств однієї особи передбачає подальше вдосконалення господарського законодавства, зокрема закріплення механізмів врахування і захисту інтересів цих товариств (як залежних суб'єктів господарювання) та їхніх кредиторів способом установлення відповідних правових механізмів.

Проблемам господарського товариства з одним учасником присвячувалися дослідження за радянських часів таких відомих вчених, як О. Флейшиць, В. Мозолін, В. Мусін [2]. Вони досліджували правове становище господарського товариства з одним учасником у зарубіжному законодавстві та піддавали критиці існування таких юридичних осіб, зокрема зазначалося, що виникнення подібних компаній суперечить самій природі юридичної особи, оскільки остання розглядалася як колективний суб'єкт права. Вказувалося також на те, що регулювання діяльності таких компаній загальними для всіх господарських товариств нормами вступає у протиріччя із сутністю господарського товариства з одним учасником. М. Кулагін дослідив сутність господарського товариства з одним учасником з точки зору економічних потреб суспільства. Вчені приділяють увагу господарським товариствам з одним учасником і на сучасному етапі. Серед них слід назвати таких вчених, як В. Борисова, О. Вінник, І. Красько [3], які вивчали проблеми доцільності запровадження господарських товариств з одним учасником, різні аспекти взаємовідносин засновника і товариства, зокрема, з точки зору їх самостійності, відповідальності засновника за боргами створеної ним юридичної особи тощо.

Юридична наука початку ХХ століття не визнавала можливості існування господарського товариства з одним учасником. Г. Шершеневич з цього приводу писав: “Как соединение, акционерное товарищество не может быть менее чем из двух лиц ...Сосредоточение акций или паев в руках одного лица означало бы прекращение товарищества. В своем соединении участники образуют юридическое лицо” [4]. На відміну від класичних торгових товариств, господарські товариства з одним учасником появились лише у другій половині ХХ століття: в німецькому праві такі товариства називаються “Einmannengesellschaft”, у Франції – “la sòsiete unipersonalle”, у праві Англії – “one man company”. Такі вчені радянського періоду, як В. Мозолін, В. Мусін, О. Флейшиць зазначали, що конструкція господарського товариства з одним учасником вступає в суперечність із самим поняттям юридичної особи.

Можливість існування господарського товариства з одним учасником базується на теорії фікції, або її різновиді – теорії персоніфікованої мети (Бринца та Беккера), яка, заперечуючи існування реального суб'єкта – юридичної особи, визначає, що остання має за мету управління майном, тобто сама юридична особа є персоніфікованою метою.

Юридичною особою, відповідно до ст. 80 ЦК, є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. І хоча Кодекс не дає визначення поняттю “організація”, якщо брати до уваги буквально трактування цього терміна, то, очевидно, під ним слід розуміти саме колективне утворення. Якщо трактувати

термін “товариство”, то воно також передбачає наявність декількох осіб. Відповідно до ст. 83 Цивільного кодексу, товариством є організація, створена способом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. ЦК не містить жодних винятків стосовно правового становище господарського товариства з одним учасником як юридичної особи порівняно з іншими організаційно-правовими формами. Таким чином, господарське товариство з одним учасником є “повноцінною” юридичною особою, самостійним суб'єктом права, і таку концепцію сприйняв ЦК України.

Поряд з можливістю створювати господарське товариство з одним учасником ЦК встановив обмеження для всіх видів господарських товариств, які можуть мати одного засновника: товариство не може мати єдиним учасником інше господарське товариство, учасником якого є одна особа (статті 141, 151, 153 ЦК). Таке обмеження встановлено з метою запобігти повному звільненню від відповідальності реальних засновників. Для товариства з обмеженою відповідальністю встановлено ще одне обмеження: згідно із статтею 141 ЦК особа може бути учасником лише одного товариства з обмеженою відповідальністю, яке має одного учасника.

Серед позитивних моментів товариства однієї особи слід зазначити: незалежність існування господарського товариства з одним учасником від зміни учасників, тобто смерть чи припинення діяльності учасника не тягне за собою припинення діяльності самого товариства; вільне розпорядження учасником своїми корпоративними правами (наприклад, акціонер може безперешкодно продати свої акції); розмежування відповідальності учасника і господарського товариства; можливість передачі управління товариством найманим працівникам (необов'язкова особиста участь у діяльності такого товариства). Таким чином, можна дійти висновку: виникнення господарських товариств з одним учасником обумовлено розвитком сучасної економіки ХХ століття. На відміну від юридичної особи, яка діяла у цивільному обігу як засіб концентрації капіталу, господарське товариство з одним учасником має за мету виокремлення частини майна особи для участі у підприємницькій діяльності та є прикладом найбільшого уособлення обмеженої майнової відповідальності засновника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мусин В. Одночленные корпорации в буржуазном праве // Изв. высш. учеб. завед. – 1981. – № 4. – С. 43. – (Сер.: Правоведение).
2. Борисова В. До проблем товариства однієї особи // Вісник академії правових наук України. – Х., 2001. – № 2 (29). – С. 79.
3. Там само. – С. 74.
4. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права. – М.: Фирма “СПАРК”, 1994. – С. 139. – (По изд. 1914 г.).